

УДК 336.7:339.97

DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V37\(2023\)-03](https://doi.org/10.31521/modecon.V37(2023)-03)

Боднар О. А., кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Миколаївський національний аграрний університет, м. Миколаїв, Україна

ORCID: 0000-0002-0152-4290

e-mail: bodnarolena1606@gmail.com

Зелене мікрофінансування в Європі: регуляторні тенденції та сучасна практика

Анотація. У статті наведено визначення терміну «мікрофінансування»; досліджено особливості зеленого мікрофінансування в Європі, його нормативне регулювання; здійснено огляд основних законодавчих актів Європейського Союзу (ЄС), які стосуються екологічних проблем і можуть мати вплив на даний сектор у найближчі роки. Визначено необхідність застосування Зеленого індексу (Green Index 3.0) - основного міжнародного стандарту, розробленого Європейською мікрофінансовою платформою e-MFP Green Inclusive & Climate Smart Finance Action Group (GICSF AG) для оцінки екологічної ефективності мікрофінансових організацій; проведено аналіз даних п'яти кейсів, які представляють конкретні приклади того, як грошово-фінансові установи (MFIs) розробили свої екологічні стратегії, запровадили пропозиції зелених фінансових продуктів і послуг, а також керували своїми екологічними ризиками та можливостями. Обґрунтовано необхідність подальших досліджень щодо можливостей запровадження зеленого мікрофінансування в сучасних українських реаліях.

Ключові слова: зміна клімату; мікрофінансуванн; мікrokредит; Європейська зелена угода; зелена таксономія; зелений індекс; MFIs.

Bodnar Olena, PhD (Economics), Assistant Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance, Mykolayiv National Agrarian University, Mykolayiv, Ukraine

Green microfinance in Europe: regulatory trends and current practices

Abstract. Introduction. Climate change requires actions that must be directed at both mitigation and adaptation. Many sectors of the economy will feel the impact of this process, so they will need comprehensive measures to successfully conduct operational activities in new conditions. This generates great needs for financing, which in turn provides great opportunities for the MFIs.

Purpose. The main purpose of the academic paper is to study the peculiarities of regulation and practical application of "green" microfinancing in EU countries, which will contribute to faster adaptation of Ukraine to European requirements and practices in the field of green "microfinancing".

Results. For European microfinance institutions (MFIs), which are in close contact with vulnerable groups and specialized in supporting them with financial and non-financial services, the integration of green practices and products into their business models is an opportunity to meet the needs of vulnerable populations by pursuing a triple bottom line (positive social & environmental impact and financial sustainability).

At the EU and global level, we are witnessing a growing societal and political interest in sustainability and climate change, which is expected to shape the microfinance sector's activities.

The EU has accelerated the pace of the green transition in recent years with several regulatory developments, such as the Action Plan on Sustainable Growth, EU taxonomy, and European Green Deal. Bringing green finance to the forefront will have concrete impacts and provide opportunities for the development of the sector. Other initiatives that will soon impact MFIs include the adoption of new green standards by the inclusive finance sector (e.g., Green Index 3.0) or the introduction of an environmental clause in the European Code of Good Conduct for microcredit provision, which might have an effect on investor reporting requirements, as well as material opportunities available to MFIs.

Conclusions. The research conducted makes it possible to argue that in recent years the EU has accelerated the pace of the "green" transition with the help of several regulatory developments, such as the Sustainable Growth Action Plan, the EU Taxonomy and the European Green Deal. Bringing green finance to the fore will have concrete results and create opportunities for the sector to grow. Other initiatives that will soon affect MFIs include the adoption of new environmental standards in the inclusive financial sector (e.g. Green Index 3.0) or the introduction of an environmental clause in the European Code of Conduct for microcredit, which may affect investor reporting requirements as well as facilities available to MFIs.

Constant monitoring of the evolution of the initiatives summarized in the work is key to supporting the sector in preparing for the future stimulation of innovation and the use of financing opportunities in EU countries, as well as the introduction of green microfinancing in modern Ukrainian realities.

Keywords: climate change; microfinance; microcredit; European Green Deal; green taxonomy; green index; MFIs.

JEL Classification: G20; G28; O13; O16.

Постановка проблеми. Екологічні світові проблеми, які є результатом безвідповідального господарювання людини, стають все більшими, несуть загрозу усьому живому на планеті, змінюючи її клімат. У зв'язку з цим

¹Стаття надійшла до редакції: 23.02.2023

Received: 23 February 2023

виникає гостра потреба затвердження відповідних нормативних документів та програм як кожною країною окремо, так і їх об'єднаннями, направлених на врегулювання багатьох екологічних питань. Але, поряд із розробленням відповідних «запобіжних» заходів та програм, які повинні сприяти призупиненню нанесення шкоди довкіллю та/або адаптації до нових екологічних реалій, важливим питанням є фінансування таких заходів.

Вважаємо за доцільне розглянути практику фінансування «зелених» заходів на прикладі країн Євросоюзу, оскільки саме їх досвід є найбільш корисним для України через близькість розташування, спільні інтереси у багатьох питаннях та неминуче подальше зближення у зв'язку із євроінтеграцією.

Завдяки Європейській зеленій угоді [1] Європейська комісія встановлює стратегію перетворення Європейського Союзу (ЄС) на «стабільне, справедливе і процвітаюче» суспільство з нульовими чистими викидами парникових газів до 2050 року. У 2021 році Європейська комісія прийняла нову стратегію адаптації до зміни клімату та визначила, як Європейський Союз може «адаптуватися до неминучих наслідків зміни клімату та стати стійкими до клімату до 2050 року».

Сектор мікрофінансування обслуговує групи, які є одними з найбільш вразливих до зміни клімату, погіршення навколишнього середовища та енергетичної бідності. Ці групи населення мають найнижчу здатність справлятися з майбутніми кліматичними та екологічними викликами. У 2020 році майже 34 мільйони громадян ЄС не мали доступу до основних енергетичних послуг, а 8% населення не мали засобів для достатнього опалення своїх будинків. Очікується, що нещодавнє зростання цін на енергоносії ще більше погіршить становище найбільш вразливих верств населення, які мають найменше ресурсів для інвестицій у менш забруднювальні та більш ефективні технології та методи [2].

Щоб впоратися з гострою потребою прискорення «зеленого» переходу, було розроблено «зелене» фінансування як спосіб збільшити потоки капіталу (що надходять із банківського, страхового та інвестиційного секторів) до пріоритетів, орієнтованих на сталий розвиток.

Для європейських мікрофінансових організацій (MFIs), які тісно контактують з уразливими групами населення та спеціалізуються на підтримці їх фінансовими та нефінансовими послугами, інтеграція зелених методів і продуктів у їхні бізнес-моделі є можливістю задовольнити потреби вразливих верств населення, досягаючи потрібного кінцевого результату (позитивний соціальний, екологічний вплив та фінансова стійкість).

На рівні ЄС та на глобальному рівні ми спостерігаємо зростаючий суспільний і політичний інтерес до сталого розвитку та зміни клімату, що, як очікується, сформує подальшу діяльність сектору мікрофінансування. Це доводить актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретико-методологічні та прикладні положення формування зеленої економіки, зеленої таксономії та зелених фінансів розкрито в багатьох закордонних наукових працях, а також досліджуються деякими вітчизняними вченими [3-7]. Водночас дослідженню

питання «зеленого» мікрофінансування як в країнах Європейського Союзу, так і України, науковцями приділено багато уваги не було. Тому, вважаємо за доцільне розглянути основні регуляторні тенденції та сучасні практики запровадження зеленого мікрофінансування в ЄС з метою виявлення тенденцій та можливостей запровадження в Україні.

Формулювання цілей дослідження. Основною метою статті є дослідження особливостей регулювання та практичного застосування «зеленого» мікрофінансування в країнах ЄС, що сприятиме швидшій адаптації України до європейських вимог та практик у сфері зеленого «мікрофінансування».

Основні результати дослідження. Мікрофінансування з'явилося на європейському рівні як найважливіший політичний інструмент для боротьби з соціальною та фінансовою ізоляцією, сприяння самозайнятості та підтримки мікропідприємств. Європейська основа соціальних прав (The European Pillar of Social Rights) [8], яка встановлює ключові принципи та права для підтримки справедливих ринків праці, що функціонують, проголошує, що «кожен має право на доступ до основних послуг, включаючи (...) фінансові послуги».

Сектор стабільно зростає протягом останніх кількох десятиліть завдяки підтримці Європейського Союзу (ЄС), яка бере свій початок з 1990-х років і набула більшого поширення в період програмування 2007-2013 рр. [9] (наприклад, через JASMINE, Мікрофінансовий фонд Progress і Програму ЄС із зайнятості та соціальних інновацій (EaSI)). За останні сім років підтримка ЄС надавалася у формі спеціальних фінансових інструментів і технічної допомоги (в рамках EaSI) і грантів (в рамках Європейського соціального фонду (ESF)). Підтримку ЄС для мікрофінансування було відновлено на наступні роки в рамках програм InvestEU та ESF+ [10].

Відповідно до регламенту програми InvestEU, мікрофінансування «включає гарантії, мікрокредити, акціонерний капітал і квазіакціонерний капітал у поєднанні з супутніми послугами з розвитку бізнесу, такими як індивідуальні консультації, навчання та наставництво, які надаються особам і мікропідприємствам, що відчувають труднощі з доступом до кредиту з метою професійної діяльності та/або прибутку, започаткування діяльності» [11].

Згідно з наведеним вище визначенням, мікрокредит — це поєднання кредиту та супутніх нефінансових послуг, які надаються фізичним особам і підприємствам, які мають фінансову безпеку [12]. Раніше ЄС визначав мікрокредити як позики до 25000 євро, надані наявним і потенційним мікропідприємцям, яким загрожує соціальне та фінансове відчуження [13]. Однак згідно з рекомендаціями програми ЄС, яка підтримуватиме цей сектор у найближчі роки (InvestEU), поріг мікрокредитів буде подвоєний до 50000 євро [14].

В Європі немає загальної законодавчої бази, що регулює надання мікрокредитів, а нормативні рамки значно відрізняються на різних континентах. Дуже фрагментарне нормативне середовище щодо надання мікрокредитів призвело до різноманітних практик мікрокредитування, які керуються не обов'язковим Європейським кодексом належної поведінки, дотримання якого є умовою для доступу до технічної допомоги та фінансових інструментів EaSI. У 2021 році до Європейського кодексу належної поведінки було внесено поправки, які включають повноваження грошово-фінансових установ – мікрофінансових організацій (Monetary Financial Institutions - MFIs) вживати практичних заходів для сприяння екологічній стійкості.

Сектор мікрофінансування в Європі підтримує все більше фізичних осіб і мікропідприємств шляхом надання фінансових і нефінансових послуг. Останніми роками цей сектор стабільно зростає, і у 2019 році європейські мікрофінансові організації повідомили про валовий непогашений портфель мікропозик понад 3,7 млрд євро та 1,2 млн активних позичальників [2].

Постачальники мікрофінансових послуг у Європі дуже відрізняються за масштабом, діяльністю та продуктивністю. Дані представлені в останньому випуску звіту EMN-MFC Survey Report [15] проливають світло на деякі загальні риси сектора:

Сектор переважно складається з грошово-фінансових установ (MFIs): 90% MFIs функціонують під правовим статусом неурядових організацій (NGO), небанківських фінансових установ (NBFIs), кредитних спілок або фінансових кооперативів. Кілька банків також активно працюють у цьому секторі, де мікрокредити можуть пропонуватися або як частина їх діяльності з корпоративної соціальної відповідальності, або як вид спеціалізованої комерційної діяльності.

Вразливі клієнти та малі підприємства як основна клієнтура: MFIs орієнтують свої послуги на вразливі групи, особливо жінок і сільське населення. Одна третина MFIs також націлена на мігрантів і біженців. Незалежно від розміру кредитів для бізнесу (менше або вище 25 000 євро), підприємства з кількістю працівників менш як 10 осіб є основною цільовою групою MFIs.

Європейський Союз вважається світовим лідером у сфері зеленого та сталого фінансування. Європейська комісія (ЕК) і Європейський парламент підкреслили важливу роль фінансового сектору в переході до «зеленої» економіки. Зелене фінансування визначається як збільшення фінансових потоків (від банківської сфери, мікрокредитування, страхування та інвестицій) від державного, приватного та некомерційного секторів до пріоритетів сталого розвитку та визнано опорою для зеленого переходу [16].

З 2018 р. Європейський Союз продемонстрував своє лідерство у зеленому фінансуванні для

зменшення наслідків господарської діяльності людини для клімату та навколишнього середовища. Попри те, що традиційний фінансовий сектор швидко розробив фінансові продукти, які відповідають цілям ЄС, перехід у секторі мікрофінансування починається повільніше, оскільки він має різних цільових клієнтів та більше проблем, щоб гарантувати, що зелений перехід також буде соціальним.

Крім спрямування приватних і державних інструментів на зелену економічну діяльність (зелена таксономія), інші важливі виклики в зеленому переході, зокрема для споживачів і вразливих груп, включають: усунення енергетичної бідності та забезпечення того, щоб ці групи могли зробити свій внесок у зелений перехід й отримати від нього користь.

Сприяння зеленому переходу в економічній діяльності та повсякденному житті також є проблемою, особливо для вразливих груп.

На сьогодні сектор мікрофінансування повільно розробляє пропозиції для підтримки компаній і окремих осіб, які не мають доступу до традиційних банківських послуг та які хочуть/мають стати більш відповідальними щодо навколишнього середовища. Як показано у звіті [2], MFIs розробляють зелені продукти та послуги. Однак ці пропозиції залишаються обмеженими через кілька факторів (наприклад, відсутність знань й інтересів з боку мікрофінансових клієнтів, відсутність фінансових або податкових стимулів з боку держав-членів тощо).

Для збору та аналізу даних про екологічні продукти та послуги в європейському секторі мікрофінансування протягом останнього десятиліття використовувався Зелений індекс (Green Index) [17], який є основним інструментом для оцінки ефективності MFIs в інклюзивному зеленому фінансуванні та визначення планів дій для його покращення.

Інструмент Green Index призначений для компаній, фінансових установ та інституційних інвесторів, а не для клієнтів або роздрібних інвесторів. Він складається з набору індикаторів. Щоб оцінити свою відповідність цим показникам, компанія повинна відповісти на запитання, включені в інструмент. MFIs може або провести самооцінку, або отримати підтримку для експертної оцінки зовнішнього аудитора.

Остання версія, Green Index 3.0, складається з чотирьох стандартів, кожен з яких містить дві основні практики, які складаються з набору якісних і кількісних показників [17; 18]:

1. Екологічна стратегія: визначення та впровадження.
2. Визначення екологічних ризиків і можливостей.
3. Управління екологічними ризиками та можливостями.
4. Зелені продукти та послуги (фінансові та нефінансові). Йдеться про постачання та доставлення «зелених» продуктів і послуг клієнтам. Оцінюються як фінансові, так і нефінансові послуги. Фінансові

продукти включають «зелені» кредити, а також страхування, заощадження та грошові перекази. Нефінансові послуги включають підвищення обізнаності, навчання, технічну допомогу та партнерство.

Представимо приклади зелених практик, які впровадили або запланували п'ять європейських MFIs. Їх зелені практики представлені відповідно до основних стандартів Green Index 3.0. (табл. 1).

Таблиця 1 Основні характеристики грошово-фінансових установ (MFIs)

Назва	Adie	Fondi Besa	Agro & Social Fund (ASF)	MCF MI-BOSPO	Partner
Веб-сайт	https://www.adie.org	https://fondibesa.com	https://asf.al/en/	https://www.mi-bospo.org	https://www.partner.ba
Країна	Франція	Албанія	Албанія	Боснія і Герцеговина	Боснія і Герцеговина
Рік створення	1989	1992	2001	1996	1997
Юридичний тип	Неурядова організація (Асоціація) (NGO)	Небанківська мікро-фінансова установа (NBFI)	Небанківська мікро-кредитна фінансова установа (NBFI)	Неурядова організація (Фонд) (NGO)	Мікро-кредитний фонд (NGO)
Мікrokредитний портфель 2021 (євро)	212 млн	72 млн	7,3 млн	37,6 млн	71,5 млн
Кількість активних позичальників 2021 (євро)	75500	26784	3128	25643 (актив. клієнти)	39399
Основні пропонувані фінансові продукти	Підприємницькі кредити; особисті кредити, мікрострахування	підприємницькі кредити; особисті кредити	агрокредит; позика на інтеграцію сільської місцевості; кредит для бізнесу; соціальний кредит; кредит на енергоефективність	позики для бізнесу	позики для бізнесу, •кредити на енергоефективність; •кредити на покращення якості життя
Основні партнери зелених інклюзивних проєктів	Спонсори корпоративної соціальної відповідальності: ENI, Fondation Carrefour	IFC, EBRD	Албанський фонд гарантій розвитку	GGF, EFSE	KFW, GGF, EBRD, CEB, USAID

Джерело: складено автором за даними [19-23]

Разом із фондом Carrefour, Adie також розробив спеціальний підхід для сільськогосподарських підприємств, які приймають принципи органічної та/або циклічної економіки. Такі клієнти мають право на отримання гранту як доповнення до мікrokредиту Adie для сприяння/заохочення їхньої екологічної прихильності.

Протягом останніх 10 років Fondi Besa бере участь у різноманітних проєктах з енергоефективності та співпрацює з такими партнерами, як IFC та ЄБРР. Їхнє останнє партнерство з фінансування екологічної діяльності було з ЄБРР і включало пропозицію кредитів на підвищення енергоефективності, які включали грантовий компонент. Партнерство завершилося у 2021 році.

Наразі Fondi Besa шукає нових партнерів з надією розробляти продукти, які забезпечать нижчі витрати та більшу цінність для своїх клієнтів, одночасно захищаючи навколишнє середовище [20].

MI-BOSPO має офіційну соціальну та екологічну політику, яка контролюється членами правління. Щороку MI-BOSPO оновлює політику соціального

середовища у своєму бізнес-плані, який охоплює як внутрішню діяльність, так і кредитні продукти.

MI-BOSPO пропонує два основних види зелених кредитів: енергоефективність та відновлювані джерела енергії. Загалом у 2016-2021 роках було видано 1050 кредитів на загальну суму майже 3 млн євро [21].

У кредитному посібнику ASF є перелік типів бізнесу, які не підлягають фінансуванню ASF, серед яких є підприємства, продукція яких завдає шкоди навколишньому середовищу. Крім того, ASF підвищує обізнаність кредитних спеціалістів, щоб звернути увагу на потенційний негативний вплив клієнтів на навколишнє середовище під час процесу перевірки кредиту.

ASF надає кредити на енергоефективність (до 8000 євро) для індивідуальних або бізнес-інвестицій, які відповідають критеріям енергоефективності, наприклад, теплоізоляція, утеплення даху, штукатурка, вікна, сонячні батареї та інша альтернативна енергія [21].

У 2022 р. PARTNER вніс зміни до своєї внутрішньої політики та операційних процедур для управління екологічними та соціальними ризиками. PARTNER надає кілька кредитних продуктів для підтримки заходів з енергоефективності та відновлюваних джерел енергії. З 2012 року PARTNER видав близько 36 млн євро «зелених» кредитів [22].

Провівши дослідження, можемо зауважити, що загальна екологічна ефективність MFIs в Європі зростає:

- зростає кількість мікрофінансових організацій бере участь у розробці або розробила екологічні практики, такі як екологічна стратегія, політика ризиків або продукти;
- зростає кількість зелених мікrokредитів, особливо у Східній Європі;
- основними пропонованими продуктами є кредити на відновлювані джерела енергії та енергоефективність;
- управління та моніторинг екологічного сліду MFIs стали більш поширеними;
- надання нефінансових послуг, таких як навчання клієнтів екологічним практикам, сьогодні є менш поширеним, ніж 10 років тому.

Висновки. Отже, проведене дослідження дає можливість стверджувати, що останніми роками ЄС прискорив темпи «зеленого» переходу за допомогою кількох нормативних розробок, таких як План дій щодо сталого зростання, таксономія ЄС і Європейська зелена угода. Виведення зеленого фінансування на передній план матиме конкретні результати та створить можливості для розвитку сектора. Інші ініціативи, які незабаром вплинуть на MFIs, включають прийняття нових екологічних стандартів в інклюзивний фінансовий сектор (наприклад, Зелений індекс 3.0) або введення екологічного пункту в Європейський кодекс належної поведінки для надання мікrokредитів, що може вплинути на вимоги до звітності інвесторів, а також на матеріальні можливості, доступні для MFIs.

Постійний моніторинг еволюції ініціатив, які підсумовані в роботі, є ключовим для підтримки сектору в підготовці до майбутнього стимулювання інновацій та використання можливостей фінансування в країнах ЄС, а також запровадженню зеленого мікrokфінансування в сучасних українських реаліях.

Література:

1. Офіційний сайт Європейської Комісії. URL : https://commission.europa.eu/index_en (дата звернення : 19.02.2023).
2. Forcella D, Benaglio N, Vial M., Realpe Carrillo N., Caiazzo A. (2022). Green microfinance in Europe, first steps and forthcoming opportunities. URL : <https://www.european-microfinance.org/publication/green-microfinance-europe-first-steps-and-forthcoming-opportunities> (дата звернення : 19.02.2023).
3. Галушкіна Т., Мусіна Л., Потапенко В. Основні засади впровадження моделі «зеленої» економіки в Україні : навчальний посібник. Київ : Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 154 с.
4. Дубко А. С. Впровадження та розвиток зелених фінансів в Україні : євроінтеграційний контекст та правове підґрунтя. *Нове українське право*, Випуск 6, Том 1, 2022. URL: <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.15> (дата звернення: 19.02.2023).
5. Резнікова Н. В. Зелені фінанси як тригер сталого розвитку. Цілі сталого розвитку: пріоритети для України : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 6 листопада 2021 р.). Національний університет харчових технологій, 2021. С. 30–34.
6. Скороход І. С. Горбач Л. М. Розвиток «зеленої» економіки в країнах Європейського союзу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія : Економіка і управління. Том 30 (69). №2, 2019. С. 17-21.
7. Тотева Е. Зелена таксономія в Україні : звіт. UNDP. Київ, 2022. 114 с.
8. European Commission, The European Pillar of Social Rights in 20 principles (2017). URL : https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en (дата звернення : 19.02.2023).
9. OECD/European Commission (2021), The Missing Entrepreneurs 2021: Policies for Inclusive Entrepreneurship and SelfEmployment, OECD Publishing, Paris, 327. <https://doi.org/10.1787/71b7a9bb-en> (дата звернення : 19.02.2023).
10. European Microcredit Whitepaper (2019). URL : https://www.european-microfinance.org/sites/default/files/activity/paragraph/file/paris_europlace_whitepaper_on_microfinance_july_2019.pdf (дата звернення: 19.02.2023).
11. Regulation (EU) 2021/1057 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 establishing the European Social Fund Plus (ESF+) and repealing Regulation (EU) No 1296/201. (2021). *Official Journal of the European Union*. URL : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1057/oj> (дата звернення : 19.02.2023).
12. Vandenberg, Paul (2009). Micro, small and medium-sized enterprises and the global economic crisis : impacts and policy responses; *International Labour Office, Sustainable Enterprise Programme*. Geneva : ILO, 2009. 46p. URL : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108413.pdf (дата звернення : 19.02.2023).
13. Ruesta C., Benaglio N. (2021). Commission Staff Working Paper “Microcredit for European small businesses”. 2021. 21 p. URL : https://www.european-microfinance.org/sites/default/files/document/file/mr_2021_FP.pdf (дата звернення: 19.02.2023).
14. Commission Delegated Regulation (EU) 2021/1078 of 14 April 2021 supplementing Regulation (EU) 2021/523 of the European Parliament and of the Council by setting out the investment guidelines for the InvestEU Fund. *Official Journal of the European Union*. 2021. http://data.europa.eu/eli/reg_del/2021/1078/oj (дата звернення : 19.02.2023).
15. Pytkowska J. (2020). Microfinance in Europe : Survey Report (2020 Edition): 143 MFIs from 29 European countries surveyed. URL : <https://www.european-microfinance.org/publication/microfinance-europe-survey-report-2020-edition> (дата звернення: 19.02.2023).
16. Definition from the UN Environment Program (2023). URL : <https://www.unep.org/ru/programma-oon-po-okruzhayuschey-srede>

17. THE GREEN 3.0 : mainstreaming green inclusive finance (2023). The European Microfinance Platform (e-MFP). URL : <https://www.e-mfp.eu/green-index>. (дата звернення: 19.02.2023).
18. The Green Index 3.0 Digital Solution (2023). URL : https://hedera.online/gicsf_ag_tools/green-index-digital.html (дата звернення : 19.02.2023).
19. Adie (2023). URL : <https://www.adie.org> (дата звернення : 19.02.2023).
20. FONDI BESA SH.A. (2023). URL : <https://fondibesa.com/> (дата звернення : 19.02.2023).
21. Agro & Social Fund (2023). URL : <https://asf.al/en/> (дата звернення : 19.02.2023).
22. MI-BOSPO (2023). URL : <https://www.mi-bospo.org> (дата звернення : 19.02.2023).
23. Partner (2023). URL: <https://www.partner.ba> (дата звернення : 19.02.2023).

References:

1. European Commission (2023). Official web-site. Retrieved from : https://commission.europa.eu/index_en [in English].
2. Forcella, D, Benaglio, N, Vial, M., Realpe Carrillo, N. & Caiazzo, A. (2022). Green microfinance in Europe, first steps and forthcoming opportunities. Retrieved from : <https://www.european-microfinance.org/publication/green-microfinance-europe-first-steps-and-forthcoming-opportunities> [in English].
3. Halushkina, T., Mucina, L. & Potapenko, V. (2017). Osnovni zadachi vprovadzhennia modeli «zelenoi» ekonomiky v Ukraini : navchalnyi pobibnyk. [The main tasks of the implementation of the "green" economy model in Ukraine: a study guide]. Kyiv : Inctytut ekolohichnoho upravlinnia ta zbalancovanoho pryrodokorystvuvannia [in Ukrainian].
4. Dubko, A. S. (2022). Vprovadzhennia ta rozvytok zelenykh finansiv v Ukraini: yevrointehratsiinyi kontekst ta pravove pidgruntia. [Implementation and development of green finance in Ukraine: European integration context and legal basis]. *Nove ukrainske pravo*, 6, 1. Retrieved from : <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.6.1.15> [in Ukrainian].
5. Reznikova, N. V. (2021). Zeleni finansy yak tryher staloho rozvytku. [Green finance as a trigger for sustainable development]. Tsili staloho rozvytku: priorityty dlia Ukrainy : materialy Vseukrainskoi naukovy-praktychnoi konferentsii [Goals of sustainable development: priorities for Ukraine: materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Natsionalnyi universytet kharkovnykh tekhnolohii. 30–34 [in Ukrainian].
6. Skorokhod, I. S. & Horbach, L. M. (2019). Development of the "green" economy in the countries of the European Union. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seriya : Ekonomika i upravlinnia*. 30 (69), 2. 17-21 [in Ukrainian].
7. Totieva, E. (2022). Green taxonomy in Ukraine : report. UNDP. Kyiv, 114 [in Ukrainian].
8. European Commission (2017). The European Pillar of Social Rights in 20 principles. Retrieved from : [//commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en](https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/economy-works-people/jobs-growth-and-investment/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en) [in English].
9. OECD/European Commission (2021). The Missing Entrepreneurs 2021 : Policies for Inclusive Entrepreneurship and SelfEmployment, OECD Publishing, Paris, 327. <https://doi.org/10.1787/71b7a9bb-en>. [in English].
10. European Microcredit Whitepaper (2019). Retrieved from : https://www.european-microfinance.org/sites/default/files/activity/paragraph/file/paris_europlace_whitepaper_on_microfinance_july_2019.pdf [in English].
11. European Parliament (2021). Regulation (EU) 2021/1057 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2021 establishing the European Social Fund Plus (ESF+) and repealing Regulation (EU) (No 1296/201). *Official Journal of the European Union*. Retrieved from : <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2021/1057/oj> [in English].
12. Vandenberg, Paul (2009). Micro, small and medium-sized enterprises and the global economic crisis : impacts and policy responses; *International Labour Office, Sustainable Enterprise Programme*. Geneva : ILO, 2009. 46 p. Retrieved from : https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_emp/---emp_ent/documents/publication/wcms_108413.pdf [in English].
13. Ruesta, C., & Benaglio, N. (2021). Commission Staff Working Paper "Microcredit for European small businesses". 21 p. Retrieved from : https://www.european-microfinance.org/sites/default/files/document/file/mr_2021_FP.pdf [in English].
14. European Parliament (2021). Commission Delegated Regulation (EU) 2021/1078 of 14 April 2021 supplementing Regulation (EU) 2021/523 of the European Parliament and of the Council by setting out the investment guidelines for the InvestEU Fund. *Official Journal of the European Union*. Retrieved from http://data.europa.eu/eli/reg_del/2021/1078/oj [in English].
15. Pytkowska, J. (2020). Microfinance in Europe : Survey Report (2020 Edition): 143 MFIs from 29 European countries surveyed. Retrieved from : <https://www.european-microfinance.org/publication/microfinance-europe-survey-report-2020-edition> [in English].
16. UNEP (2023). Definition from the UN Environment Program. Retrieved from : <https://www.unep.org/ru/programma-oon-po-okruzhayuschey-srede> [in English]
17. The European Microfinance Platform (e-MFP). (2023).THE GREEN 3.0 : MAINSTREAMING GREEN INCLUSIVE FINANCE. Retrieved from <https://www.e-mfp.eu/green-index> [in English].
18. Hedera (2023).The Green Index 3.0 Digital Solution. Retrieved from https://hedera.online/gicsf_ag_tools/green-index-digital.html [in English].
19. Adie (2023). Official web-site. Retrieved from : <https://www.adie.org> [in French].
20. FONDI BESA SH.A. (2023). Official web-site. Retrieved from : <https://fondibesa.com/> [in English].
21. Agro & Social Fund (2023). Official web-site. Retrieved from : <https://asf.al/en/> [in English].
22. MI-BOSPO (2023). Official web-site. Retrieved from : <https://www.mi-bospo.org> [in Bosnian].
23. Partner (2023). Official web-site. Retrieved from : <https://www.partner.ba> [in Bosnian].

